

COVID-19 SONRASI DEMOKRASİ VE KAMUSAL ALANIN GELECEĞİ

Dr. Gülfem Saydan Sanver

COVID-19 pandemisinin tüm dünyada kendisini göstermesiyle beraber devletlerin kapasitesi ve yönetim becerileri kıyaslanmaya başlandı. Bu kıyaslamalar devletlerin farklı uygulamalarının ve müdahalelerinin siyaset bilimi açısından anlamını da tartışmaya açtı.

COVID-19 pandemisini siyasal süreçler açısından bir dönüm noktası olarak görmek mümkün. Bilinen tüm kurumların, siyasal sistemlerin sorgulanmaya başlandığı bu dönem, toplumun içerisinde bulunduğu korku boyutu ile gözetleme politikalarının yoğunlaştığı ve bu anlamıyla otoriter rejimlerin ve liderlerin de gücünü artırdığı bir süreç olarak okunabilir. Kişisel verilerin toplanma, saklanma ve kullanma süreçlerindeki belirsizlikler sadece işin etik boyutu ile değil, kişisel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması boyutu ile de demokrasinin geleceği konusunda tartışma yarattı. Diğer yandan COVID-19 sürecinin son dönemde artan dijitalleşme hızına farklı bir ivme vermesiyle de e-demokrasi meselesi tekrar gündeme geldi. Gerek karar verme mekanizmalarına ve siyasi süreçlere katılım, gerekse oy kullanma pratiği açısından e-demokrasinin mevcut sistemleri dönüştürme imkanı sağlayıp sağlayamayacağı da merak konusu oldu. COVID-19 sürecinin bu farklı boyutları beraber değerlendirildiğinde, demokrasinin geleceği ve kamusal alanın dönüşümü açısından fırsatları ve riskleri beraber taşıyan yeni bir dönemi beraberinde getirdiğini söylemek mümkün.

Geçmiş tecrübeler, büyük krizler sonrasında devletlerin güçlendiği gerçeğini gösterdiği için “devlet-birey ilişkileri” de bu tartışma konularının odak noktası oldu. Nitekim, devletlerin kriz döneminde verdiği tepkiler gelecek ile ilgili tasarrufları hakkında ipuçları veriyor. Savaş sonrası güçlenen devlet kurumları bunun en somut örneğini oluşturuyor.

COVID-19 sürecini devletlerin yönetimi açısından, durumun ciddiyetini hızlı anlayanlar/anlamayanlar, pandemi krizine hazırlıklı / hazırlıksız yakalananlar, krizi yönetebilenler/yönetemeyenler gibi farklı kategorilere ayırmak mümkün. Pandemi süreci, devlet müdahalesinin önemini açıkça gösterdi. Bu noktada hızlı ve yaygın devlet müdahalelerinin önemini anlaşılması demokrasiye ilişkin tartışmaları da beraberinde getirdi. Demokrasinin içerisinde bulunduğu durum ve bu durumun ne şekilde evrimleşebileceğini anlamaya çalışmak ise içinde bulunduğumuz süreci doğru anlamlandırmaktan geçiyor.

Pandemi süreci gibi olağanüstü dönemler, hızlı karar alma ve uygulama gerekliliği nedeni ile denge-denetleme mekanizmalarının zayıflamasına neden olabilir. Bununla beraber

mevcut sistemin işleyişindeki eksiklikleri göstermesi ile e-demokrasi gibi katılım ve yönetimde insanı merkeze koyan bir sistemin inşasına da hız verebilir.

Demokrasi mi Gözetleme Toplumu mu?

“Yaşam hakkı” ile temel hak ve özgürlükler arasında bir tercih yapmak zorunda kalmak pandemi sürecinin getirdiği “yeni normal mi?”. Bu soruyu yanıtlayabilmek için öncelikle pandemi ve “gözetleme toplumu” ilişkisine bakmak gerekiyor. Özel hayatın gizliliği hakkı, şeffaflık hakkı ve bilgi edinme hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerin yaşam hakkı bahanesi ile kısıtlanmasının otoriter rejimleri büyütebilecek en temel taktikler olduğunu biliyoruz. “Sağlık mı özgürlük mü?” sorusuna şimdilik verilen ilk cevap “sağlık” gibi gözükse de uzun vadede bu cevap içerisinde büyük sorunlar barındırıyor. Nitekim, 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan 11 Eylül saldırılarının ardından aynı sorunsal “güvenlik mi özgürlük mü?” ikilemi olarak karşımıza çıkmıştı. O dönem tercih edilen güvenlik önceliği ile başlayan güvenlik politikalarının kısa sürede nasıl olağanüstü önlemler kategorisinden çıkarak norm haline geldiğini ve o dönem geçici sanılan tüm önlemlerin bugün ne denli kalıcı olduğunu görebiliyoruz. Örnek olarak kişisel verilerin düzenli toplanmaya başlamasını, güvenli şehir kameralarını, ülke değiştirirken verilen parmak izi uygulamalarını verebiliriz. O gün duyulan güvenlik ihtiyacı bugün yaratılmaya çalışılan gözetleme toplumunun ilk adımının atılması ile sonuçlandı.

Gözetleme ve denetim toplumunun sunduğu, kişilerin vücut ısılarından temasta bulunduğu diğer kişilere, konumlarından yaptıkları alış-

verişlere kadar uzanan geniş bir veri toplama yelpazesi otoriter rejimlerin veya popülist liderlerin arayıp da bulamadıkları bir siyasi ortamın doğmasına neden olabilir. İktidarların özellikle de otoriter rejimlerin her zaman toplumu gözetleme isteği olmuş, yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu isteklerini genelde güvenlik gerekçesi ile ilişkilendirmişler ve toplumda güvenlik korkusu yayarak gözetleme konusunda belli oranlarda başarılı olmuşlardır. Güvenlik korkusunu birebir yaşamayan toplumlarda ise bu uygulamalara geçilmekte nispeten zorlanılmıştır.

Pandeminin yarattığı en büyük farklılık da bu noktada karşımıza çıkıyor. Bugün yaşanan pandemi korkusunun güvenlik endişesinden çok daha küresel bir boyutta olması iktidarların işini daha da kolaylaştıran bir etken olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, COVID-19 salgını topluma öylesine büyük, yaşamsal bir korku yaydı ki, iktidarların korku yaratmak gibi ekstra bir kurgu yapmalarına gerek kalmadığı gibi bireyler mevcut sosyal şartlar altında virüse yakalanma korkusu ile gözetlenmeye rıza gösterip, istekli oldular. Ne kadar kontrol altında olurlarsa o kadar güvende olacakları düşüncesi ile bireyler hükümetlerin istedikleri online uygulamaları indirdi, çalıştırdı ve bu gözetlenmeyi yaşamlarının güvence altında kalacağına garantisi olarak görmeye başladılar.

Bunun en somut örneklerini Çin’in pandemi uygulamalarında görmek mümkün. Yüz tarama sistemleri ve şehrin her yanına yerleştirilen kameraların yanı sıra alışveriş yapma imkanı da tanıyan uygulamalar ile düzenli olarak sağlık kontrollerinin yapıldığı ve bu sayede bireylerin güvenliğinin sağlandığının propa-

gandası yapıldı. Bir diğer örnek ise İsrail’de cep telefonlarına yüklenen uygulama ile bireylerin düzenli olarak nerede bulunduğu kaydının tutulması ve bu kişilerin COVID-19 testlerinin pozitif çıkması durumunda onlarla aynı zaman dilimlerinde aynı yerlerde olan kişilerin kontrol altında olmasının sağlandığının propagandasının yapılması. Bu uygulamalar her ne kadar öldürücü etkiye sahip virüs karşısında güvenlik öncelikli bir politika tercihi olarak gözükse de akıllara kişisel verilerin gizliliği sorusunu da beraberinde getiriyor.

Hükümetlerin yaygın test yapmak yerine temas belirlenmesi amacıyla /bahanesiyle kişisel takip uygulamalarına öncelik vermesi uzun vadede uygulamayı tercih ettikleri sistemler hakkında bir ipucu olabilir mi? Yerleştirilmeye başlanılan takip sistemlerinin sadece COVID-19 ile ilgili bilgileri değil, kişinin özel hayatın gizliliği çerçevesinde değerlendirilebilecek birçok özel bilgiyi de içermesi gözetleme toplumunun yaratılma sürecini akla getiriyor. Gözetleme toplumunun getirdiği sorunların başında kişilerin üzerinde artan denetim, şeffaflık ve kişisel verilerin güvenliği konuları geliyor. Cep telefonlarına indirilen uygulamalarla toplanan verilerin nerede saklanacağı ve kimlerin bu verilere ulaşım sağlayamayacağı ve ulaşılması durumunda uygulamayı kullanan kişinin haberinin olup olmayacağı büyük bir tartışma konusu. Örneğin Türkiye’de uygulanmaya başlanan Hayat Eve Sığar (HES) Uygulaması tanıtım sayfasında : *“Uçak, tren, otobüs vb. seyahatinize başlamadan önce HES kodunuzu paylaşacaksınız. Paylaşılan HES kodları üzerinden tüm yolcuların COVID-19 riski taşıyıp taşımadığı sorgulanabilecek*

ve riskli kişilerin seyahati engellenecektir. Böylece sağlık durumunuzu koruyabileceksiniz.” ibaresi yer almasına rağmen toplanan bu verilerin nerede saklandığı, ne kadar süre ile saklandığı, kimlerin erişimine açık olduğuna dair hiç bir bilgilendirme bulunmuyor.

Hükümetler COVID-19 salgınının doğurduğu bu yeni gözetleme süreçlerini şeffaf bir şekilde yürütüyorken bu önlemler ile ortaya çıkacak sonuçların şeffaf olması beklenebilir mi? Bu çalışmalar çoğunlukla, muhalefet partileri, barolar, sivil toplum kuruluşları vs. dahil edilerek yürütülmüyor. Yapılan uygulamalar mecliste anlatılmıyor, yasa ile geçmiyor. Dolayısıyla ile sürecin gizemi ve şeffaflıktan uzak oluşu sonucun karakteri hakkında bir takım sinyaller veriyor.

Özellikle popülist liderlerin bu dönemi bir fırsat olarak kullanma potansiyelleri çok yüksek. Farklı ülkelerdeki bu liderlerin hemen hepsinin COVID-19 sürecini “sağlık savaşı” olarak nitelendirmeleri bir tesadüf değil. Aynı söylemin devamı olarak kullandıkları sınırları kapatmak, kendimizi evlerimize izole etmek gibi savaş terimleri ile kendilerini “düşman” virüsü yenmek için savaşan liderler olarak konumlandırmaları da yine aynı “kurtarıcı lider” profilinin diğer parçaları. Kaotik dönemlerde halkın güçlü liderlere artan yönelişlerinden de beslenen popülistler bu sürecin sonunda demokrasi ile en büyük sınavlarını vermiş olacaklar.

Macaristan’da Başbakan Victor Orban meclisi fiili olarak işlevsiz hale getirerek yasama organının yetkilerini kullanması ve böylece demokrasiyi askıya alması uç bir örnek olarak sayılabilir. Ancak, dünyanın bir çok yerinde seçimlerin ertelenmesi ve otoriter rejimlerin

pandemiye bir fırsat olarak görmesiyle kısıtlanan özgürlükler demokrasinin geleceği konusunda somut endişeler de doğurdu. Bu endişeler bir yandan otoriter rejimlerin gücünü artırmasını konu ederken diğer yandan “e-demokrasi gibi alternatif bir demokrasinin geleceği olabilir mi?” sorusunu da tartışmaya açtı.

Dijital Teknolojinin Demokrasi Sınavı

Demokrasi tartışmalarının diğer bir odak noktası ise demokrasinin yeni gelişim süreçleri ile COVID-19 pandemisinin e-demokrasi sürecine bir ivme kazandırabilme potansiyelidir.

E-demokrasiyi iki başlıkta ele almak gerekiyor. Birincisi karar verme mekanizmalarına ve siyasi süreçlere katılım, ikincisi ise oy kullanma pratiğidir. E-demokrasinin karar verme süreçlerine katılımın mekansal boyutunu ortadan kaldırdığı için daha küresel bir toplum vaadini beraberinde getirdiğini söylememiz mümkün. Nerede olursak olalım yaşadığımız şehir ile ilgili kararlara katılabilir, toplumsal meselelere katkı sunabilir, siyasi süreçleri etkileyebiliriz. COVID-19 küreselleşmeyi yok edecek mi sorusunun tartışıldığı bu dönemde belki de küresellik, mekan özgürlüğü tanıyan dijital demokrasi ile başka bir tartışma başlatılabilir.

Bugün demokrasinin en büyük probleminin her ne olursa olsun seslerinin duyulmama-çağını, süreci etkileyemeyeceğini düşünen seçmen gruplarının kendilerini her türlü siyasi süreçten çekmeleri olduğunu söyleyebiliriz. E-demokrasi tam da bu noktada yeni bir platform olarak karşımıza çıkabilir ve farklı seçmen gruplarını siyasete dahil edebilmek için bir alternatif oluşturabilir. Örneğin Fransa “Le

Jour d’Après” isimli bir web sitesi yaparak 11 farklı başlıkta COVID-19 sonrası politikaların oluşturulması için vatandaşların görüşlerine başvurdu. Ardından düzenlediği atölyeler ve proje yarışmaları ile de sürecin daha da interaktif bir şekilde ilerlemesini sağlamaya çalışıyor.¹ ABD’de 2020 Başkan adaylarının kampanyalarında kullanılan *Team Joe App* veya *Official Trump 2020 App* gibi birçok telefon uygulamasının ana hedefi de farklı seçmen gruplarını kampanya sürecine dahil edebilmek. Sivil katılımın artmasını siyasi süreçlerin daha sağlıklı yürümesini sağladığı için demokrasiyi en çok besleyecek unsurlardan biri olarak kabul edebiliriz.

Dijital platformların, özellikle COVID-19 süreci ile birlikte seçim kampanyasının ana aktörlerinden biri haline gelmesiyle, “siyasal iletişim açısından yeni bir dönem mi başlıyor?” sorusu da gündeme gelmişti. Özellikle ABD’de seçim kampanyaları bu anlamda bir gözlem odağı oldu. Bu noktada alınan ilk sonuçlar ise şaşırtıcı. Her iki aday da telefon uygulamaları, farklı dijital platformlar kullanarak seçmenlerle bir araya gelmeye çalışsalar da özellikle Başkan Trump’ın, COVID-19 sürecine rağmen, geleneksel mitinglere geri döneceğini bildirmesi bize dijital platformlardan yeterli geri dönüşü alamadıklarını gösteriyor. Dijital buluşmalar seçmenle lideri bir araya getiriyor olsa da seçmenin bir gruba dahil olma hissiyatını yaşatmada henüz yüz yüze buluşmalar kadar etkili değil. Bu da bize halen sahada yaratılan toplumsal coşkunun seçim kazanmanın hem en temel unsuru olduğunu hem de popülist siyasetçilerin halkla yüz yüze gelmeye ne kadar ihtiyaçları olduğunu bir kez daha an-

latırken online platformların sınırlarını da göstermiş oldu.

Baskıcı rejimlerin medyayı kontrol altına alma ve gündem yaratma eğilimlerini biliyoruz. Dijital platformlar bu noktada yeni bir alternatif oluşturarak özellikle muhaliflerin kendi gündemlerini yaratma şansı tanıyarak demokrasinin en temel prensiplerinden muhalefetin sesini duyurmasına olanak tanıyabiliyor. Hesap sorabilirlik veya hükümetin hesap verebilmesi yine demokrasinin vazgeçilmez ilkelelerinden biri. E-demokrasi ile seçmenler, seçilenler ile doğrudan iletişime geçebilir, hatta hesap sorabilir. Örneğin, Türkiye'deki belediye meclislerinin canlı yayınlanması muhalefetin sesini duyurmasını sağladığı gibi süreci izleyen yüzbinlerce yurttaş da sürece tanıklık ederek sonrasında hesap sorabilme hakkını saklı tutmuş oluyor.

E-demokrasi açısından en büyük sorunlardan biri dijital dünyada yaratılan sahte haberler ve bu haberlerin yayılma hızıdır. Demokrasinin en temel kuralı olan bilgi edinme hakkı bilgi kirliliği ile sekteye uğramakla kalmıyor, yaratılan yankı odaları içerisinde seçmenlerin kendi kendilerine konuşmasına sebep oluyor. Bu açıdan bakıldığında dijital platformlar paylaşım yapan kişilerin kimliklerini saklayabilmelerinin verdiği rahatlıktan kaynaklanan bir kışkırtıcılığa da alan açıyor. Bu durumun da toplumsal dayanışma yaratma idealinin karşısında kutuplaşmaya da katkı sunduğunu kabul etmek gerekiyor.

E-demokrasinin diğer ayağı olan oy kullanma pratiği ise sanıldığından biraz daha karmaşık bir durum. Dijital oy verme tıpkı karar verme sürecinde olduğu gibi mekan bağımsızlığını

sağladığı için bir yandan özgürleştirici bir süreç iken, diğer yandan bu teknolojiler manipülasyonlara açık olma tehlikesini de içeriyor. Son dönemlerde bu konuda en çok tartışılan oy verme teknolojisi ise blok zinciri. Blok zincir kavramını "blok olarak nitelendirilen tek tek işlemlerin şifreli bir biçimde, belirli aralıklarla ve kronolojik olarak kaydedildiği ve bilgi bloklarının birbirine eklenerek oluşturduğu zincir" olarak tanımlamak mümkündür.

Bir yandan blok zinciri teknolojisinin oy verme kolaylığı sağlayarak seçime katılımı artıracığı için demokratik katılım prensibini besleyeceği diğer yandan da sonuçlarda manipülasyon yapma ihtimali nedeni ile demokrasiye zarar verme riskini de beraberinde taşıdığı tartışılıyor. Bu nedenle, uzun süredir gündemde olmasına rağmen halen tam olarak uygulamaya geçilebilmiş değil.

Blok zincirinin, bir oyu güvenli bir şekilde iletmesi ve mükerrer oy vermeyi engelleyebileceği söylene de kimlikleri yönetmek ve gizliliği korumak açısından risk taşıdığı da düşünülüyor.² Diğer yandan siyaset bilimi uzmanlarının bir kısmı da toplumun da bu teknolojiyi kullanmaya henüz tam anlamıyla hazır olmadığını düşünüyorlar. Özellikle ABD'de Demokrat kanatta ve belirli çevrelerde son başkanlık seçimlerine Rusya'nın müdahale ettiği kanaati bu teknolojiye daha da şüphe ile yaklaşılmasına neden oluyor. Dolayısı ile dijital oylamanın daha önce West Virginia, Denver ve Utah gibi farklı eyaletlerde kullanılmış olmasına rağmen, ülke geneline yayılması ve 2020 seçimlerinde kullanılmasına şüphe ile bakılıyor.

Bu Sürecin Düşündürdükleri: Ne Yapılabilir?

Türkiye, COVID-19 pandemi sürecinde belirsizlik, hız, güvencesizlik gibi çeşitli küreselleşme kavramlarının daha da çok duyulmaya / hissedilmeye başlandığı bir döneme girdi. Pandeminin ilk başladığı dönemde virüsten korunma, sonrasında ise normal yaşama dönme paniği içerisinde bir takım yönlendirmelere açık süreçlerden geçildi. Bu süreçlerin özellikle popülist liderlerin söylemlerine ve yeni otoriter rejimlerin yükselişine imkan tanıdığını göz önünde tutarak önerilen tedbirlere karşı daha ihtiyatlı olunmalı,, verilen kararlar gündemin paniği ile değil, kişisel ve toplumsal hak ve özgürlükleri ön planda tutarak verilmeli. Halka sağlık hakkı ile özgürlük arasında, yaşam hakkı ile temel hak ve özgürlükleri arasında bir tercihte bulunmak durumunda olmadığı anlatılmalı. İktidarlara da vatandaşlarının her iki hakkını da sağlamalarının en temel görevi olduğu hatırlatılmalı ve insanı merkeze koyan uygulamalara ağırlık vermeleri talep edilmeli.

Kişisel verilerin gizliliğinin en temel haklardan biri olduğu prensibinden yola çıkarak şeffaflık talep edilmeli. Verilerin toplanış aşamasından başlanarak toplanan kişisel verilerin nerede tutulacağı, ne kadar süre ile tutulacağı, veriye kimlerin erişimi olacağı ve pandemi sonrasında” ne yapılacağı ile ilgili bilgilendirme istenmeli.

Toplum sağlığını koruma adına toplanan verilerin aynı zamanda gözetleme toplumu dinamiklerini de beslediğini göz önünde bulundurarak gizlilik prensibi ihlali olmayacağından emin olunmalı. Kişinin kendi verilerini kendisi-

nin transfer ederek doğrudan doktoru ile paylaşması ile haberi olmadan devlet otoritelerinin kullanmasının aynı şekilde değerlendirilmemesi gerektiğinin bilinci yayılmalı.

Demokrasi yetkilerin paylaşılması demektir. Sivil katılımın yönetim sürecinin içerisine dahil olması sağlanmalı, süreçlerin şeffaf yürütülmesi istenmeli, yeni uygulamaların yasalar ile çıkarılmasını ve bu yasaların mecliste tartışılması talep edilmeli.

Karar verme mekanizmalarına dahil olmanın e-demokrasinin sunduğu en temel fırsatlardan biri olduğunun bilinci ile bu fırsatın sadece teoride değil, uygulamalarda da gerçekleşmesi sağlanmalı. Örneğin, Güney Kore internet sitesi aracılığıyla vatandaşlarının dilekçe verebilmesini sağlıyor ve bu dilekçeler ülke çapında 200 binden fazla oya ulaşırsa hükümetin kamuoyuna açıklama yapmak zorunluluğu bulunuyor.³ Oysa, bizdeki e-devlet uygulaması kişisel geri bildirim yapsa da hükümetin kamuoyu açıklaması yapmak gibi bir zorunluluğu bulunmuyor. Böyle bir zorunluluğun bulunması bireyleri sürece dahil etme bakımından büyük bir motivasyon yaratacağı aşikar.

E-demokrasinin en temel sorunlarından birinin “dijital eşitsizlik” olduğunu hatırlamalı ve farklı toplumsal dayanışmalar yaratarak bu eşitsizliğin önüne geçilmesi sağlanmalı. Akıllı telefonu, interneti bulunmayan bireyler için alternatif katılım araçları sağlamalı.

Online oy verme e-demokrasinin ulaşabileceği en yüksek noktalardan biri olmasına rağmen teknolojik alt yapı henüz bu güveni vermediği gibi görünen o ki toplumun ve zamanın ruhu da henüz bu aşamaya hazır değil. E-

demokrasinin gelişimini süreç içinde teşvik etmek ve bu teşvikin de öncelikle katılım süreçlerinin kuvvetlendirilmesi üzerinden kurgulamak doğru bir yaklaşım olacaktır.

Siyasal iletişimde “yerel topluluklar oluşturmak” özellikle seçim dönemlerinde kampanyanın yayılmasını sağlamak ve farklı seçmen kitlelerine ulaşmak için çok önemli bir unsurdur. Online platformlar yerel topluluklar oluşturmada bir araç olarak kullanılmalı. İtalya’da Beş Yıldız Hareketi 2005 yılında “Beppe Grillo’nun Arkadaşları” adı altında, “MeetUp” sistemi ile düzenli toplantılar yapmaya ve yerel topluluklar kurmaya başlamışlardı. Dijital olarak organize edilebilecek bu topluluklar sayesinde dijital kararlar alma imkanları da sağlanarak halkın katılım süreçlerine dahil olması kolaylaştırılmalı.

Yerel yönetimler dijital demokrasi prensibi ile kamusal konularda vatandaşların doğrudan söz hakkı almasını sağlamalı. Kent Konseylerinden başlayarak tüm halka şehir ile ilgili konularda bir araya gelme, fikir paylaşma ve daha iyi bir şehir yönetimi/hizmeti için öneriler sunma hakkı tanınmalı. Fiziki düzenleme ile ilgili konularda şehir halkına online oy verme hakkı da tanıyarak halkın aktif katılımcı pozisyonuna ulaşması sağlanmalı. Bu sayede yerel yönetimler vatandaş ile belediye arasında bariyer olmayan bir yönetim biçimi oluşturarak doğrudan bir demokrasi örneği sunabilmeli.

Siyasi partiler de online platformlar sayesinde alınan birçok kararda halkın sürece katılımını

artırmalı, bu sayede sadece üyelerinin temsiliyetini değil, toplumun genelinin katılımını sağlamalı. Örneğin milletvekili adaylığı seçimleri gibi kritik kararlarda bu platformlar halkın kullanımına açılmalı. Hatırlayacak olursak, Beş Yıldız Hareketi ilk kez 2013 yılında milletvekili adaylarının seçimini tamamen online yaparak bir ilke imza atmıştı, hatta kurdukları “Operating System” uygulaması ile de vekillerin mecliste önereceği yasa önerilerini online onaylıyor veya reddediyorlardı. Böylece siyasi partiler sadece belli bir azınlığın temsiliyetinin değil, toplumun genelinin söz hakkı olduğu daha demokratik bir düzen olarak seçmen karşısına çıkabilir.

COVID-19 devletlerin yapısı, işleyişi, küresel ilişkiler, demokrasi gibi bir çok yapıyı derinden sarsan bir süreci de beraberinde getiriyor. Bu süreçte mevcut sistemler test edilirken farklı dönüşümler de meydana geliyor. Görünen o ki, kamusal alan yeni bir inşa sürecinde giriyor. Bu süreçte dijital platformlar e-demokrasi ile bir yandan insanı merkeze koyan eşit, demokratik bir toplum vaadi sunarken diğer yandan yükselmeye çalışan yeni otoriter rejimlere de gözetleme toplumu yaratma fırsatı sunuyor. COVID-19 sonrası kamusal alanın bu yeni inşa süreci siyaset bilimi adına yeni bir dönüm noktası olup olmayacağı toplumsal farkındalığın bu konularda ne kadar arttığı ile doğrudan bağlantılı olacak.

NOTLAR

1. <https://lejourdapres.parlement-ouvert.fr/>
2. <https://bctr.org/blokszinciri-pandemi-sirasinda-gerceklesecek-secime-cozum-olabilir-mi-16309/>
3. <https://bctr.org/seul-blokszinciri-tabanli-dilekce-sistemini-baslatiyor-14229/>

Dr. Gülfem Saydan Sanver siyasi iletişim uzmanıdır.